

materializmo neatvirą pobūdį Vilniaus universitete XVIII a. pabaigoje ir XIX a. pradžioje reikalauja tolesnio tikslinimo, papildymo. E. Doroševičiaus nuomone, kaip tik tuo metu čia galėjo būti ir gilesnių materialistų — ne vien stichinio natūrfilosofinio materializmo pasekėjų. Lietuvoje ir Baltarusijoje buvo žinomi ir komentuojami P. A. Holbacho, K. A. Helvecijaus veikalai. Švietimo filosofijoje buvo aktualios dviejų tiesų, filosofijos ir teologijos santykio bei kitos problemos. Plito sveiko proto filosofija. Nepriklausomai vienas nuo kito, ją pažinojo A. Sniadeckis, kuris mokėjo anglų kalbą, ir A. Daugirdas, mokėjęs prancūziškai. D. Stiuarto veikalų vertimais naudojosi A. Daugirdas. Jis priklauso kompromisinei ir sveiko proto srovei.

Sioms E. Doroševičiaus mintims pritarė ir sekcijos pirmininkas B. Genzelis. Be to, sutikdamas su A. Varanavičiaus pranešimo teiginiu, jog skirtingomis epochomis antikinė kultūra buvo skirtingai priimta, B. Genzelis kartu suabejojo, ar tikslinga kurti naujus terminus tiems skirtingumams pažymėti. Panašius klausimus kėlė V. Šalkevičius, V. Pikutis. Atsakydamas į klausimus, A. Varanavičius akcentavo istorizmo principą, jog reikia tiksliau klasifikuoti konkrečias istoriškai egzistavusias idėines sroves, plačiau paaiškino sąvokos „Baroko epochos filosofija“ turinį.

R. Vėbra, vertindamas A. Rybelio pateiktą M. Valančiaus šviečiamosios veiklos aiškinimą, atkreipė dėmesį į tai, kad būtina diferencijuotai parodyti M. Valančiaus požiūrį į mokyklas, nes buvo dviejų tipų mokyklos (parapijinės ir valdiškosios), kurių tikslai ir programos buvo skirtingi.

A. Varanavičius pareiškė kritinę pastabą dėl sveiko proto sąvokos neiškaus traktavimo J. Balčiaus pranešime. Remdamasis tam tikra šios sąvokos vartojimo tradicija, J. Balčius dar ją patikslino, sakydamas, kad sveikas protas — tai paviršutiniškas tikrovės reiškinių atspindys ir kad jo galimybes neotomistai nepagrįstai išplečia.

Apibendrinamas sekcijos darbą, B. Genzelis atkreipė dėmesį į tai, kad būtina kuo giliau ir tiksliau išaiškinti praeities empirinę medžiagą, įvairius šaltinius, visada remtis kitų tyrinėtojų atliktu darbu, glaudžiau bendradarbiauti su kaimyninių respublikų mokslininkais, nagrinėjančiais panašias visuomeninės ir filosofinės minties raidos problemas.

A. Varanavičius

VISUOTINĖ FILOSOFIJOS ISTORIJA

Visuotinės filosofijos istorijos sekcijoje kai kurie pranešėjai gvildeno nacionalinių filosofijų istorijos problemas. Čia buvo nagrinėjama lenkų, čekų, ukrainiečių bei kitų tautų filosofų pažiūros. Kita dalis pranešimų buvo skirta filosofijos klasikų, taip pat kai kurių šiuolaikinės buržuazinės filosofijos atstovų pažiūrų kritinei analizei.

A. Valickis (Varšuva) nagrinėjo veiklos ir kūrybos koncepciją XIX a. vidurio lenkų filosofijoje. Analizuodamas A. Cieškovskio, J. Dembovskio, H. Kamenskio bei kitų mąstytojų filosofines koncepcijas, pranešėjas mėgino jose rasti dialektikos ir materializmo elementų, prisidėjusių prie revoliucinės-demokratinės pasaulėžiūros formavimo. Pranešėjo nuomone, nagrinėjamojo laikotarpio lenkų filosofijai būdinga tai, jog buvo mėginama įdiegti kairiųjų hegelininkų iškeltą ir vėliau K. Markso realizuotą idėją, kad filosofija turinti pasaulį ne tik pažinti, bet ir keisti.

G. Liudvigas (Greifsvaldas) perskaitė pranešimą „Natūrfilosofija Vokietijoje pirmojoje XIX a. pusėje“. Pranešėjo nuomone, vokiečių klasikinėje filosofijoje natūrfilosofija užėmė svarbią vietą. Ypač tai ryšku ankstyvojo kūrybos laikotarpio F. Šelingo sistemoje, kurioje bandoma idealistiškai apibendrinti to meto gamtos mokslų pasiekimus. F. Šelingo natūrfilosofija susilaukė nemaža šalininkų iš mokslininkų. Pranešėjas nurodė, kad ją teigiamai vertino marksizmo klasikai, pažymėdami istorinę natūrfilosofijos reikšmę.

Pranešimą „V. Diltėjus kaip hermeneutinio metodo humanistikoje kūrėjas“ padarė viešnia iš Krokuvos E. Pačkovska-Lagovska. V. Diltėjaus pažiūrų sistema buvo nukreipta visų pirma prieš pozityvistinį priežastinumo sąvokos taikymą „dvasios moksluose“. Siekdamas pagrįsti teiginį apie pergyvenimo ir kūrybos priežastinį ryšį, V. Diltėjus bandė sukurti metodą, leidžiantį šiuos du momentus nagrinėti kaip tam tikrą vienybę. Tai, pranešėjas nuomone, ir vedė prie hermeneutinio metodo humanistikoje atsiradimo.

E. Gendrolis (Kaunas) savo pranešime „Žmogaus koncepcija stoikų filosofijoje“ nagrinėjo humanistinės žmogaus sampratos atsiradimą graikų ir romėnų stoicizme, akcentuodamas stoikų sukurto žmogaus poveiklo priklausomybę nuo socialinių sąlygų kitimo. Humanistinio elemento stiprėjimą stoikų filosofijoje pranešėjas siejo su nauja socialine situacija, susidariusia žlungant antikiniams miestams-valstybėms ir kuriantis pasaulinei Romos imperijai.

Apie čekų hegelizmą XIX a. pirmojoje pusėje kalbėjo M. Sobotka (Praha). Analizuodamas I. Prohaskos, K. Gavličeko-Borovskio, E. Palackio pažiūras, pranešėjas pabrėžė G. Hegelio filosofijos įtaką kovai su švietėjiška metafizika.

Svečio iš Minsko A. Klevčėnios pranešimas buvo skirtas filosofijai Vilniaus universitete 1919—1939 metais. Pranešėjas nurodė, kaip Stepono Batoro universitete dėstomos filosofijos lygis nedaug atsiliko nuo kitų to meto Lenkijos aukštųjų mokyklų lygio. Čia dirbo tokie žymūs lenkų filosofai, kaip V. Liutoslavskis, M. Masonijus, H. Elzenbergas, filosofijos istorikas V. Tatarkievičius.

D. Kapačiauskienė (Kaunas) pranešime „Dvejopos tiesos koncepcijos socialinės prielaidos ir reikšmė filosofijos raidai“ nagrinėjo pažintinio ir vertybinio požiūrių į tikrovę santykio problemą. Pranešėja pabrėžė, kad ši problema buvo keliama jau antikoje, o viduramžių mąstytojai jai su-

teikė griežtesnę formą. Problema išliko ir naujųjų laikų filosofijoje, tačiau nuosekliai moksliskai ją išsprendė tik marksizmas.

B. *Lagovskis* (Krokuva) perskaitė pranešimą „J. Goluchovskis ir romantizmo pradžia“. Pranešėjas pabrėžė J. Goluchovskio paskaitų, skaitytų Vilniaus universitete, reikšmę. Nors populiarindamas Selingo pažiūras, J. Goluchovskis neperžengė romantinio iracionalizmo ribų ir nesukūrė originalios filosofijos, bet jo skelbiamos romantizmo idėjos turėjo įtakos besiformuojančiam lenkų tautos nacionalinio išsivadavimo judėjimui, telkė jėgas kovoti su carine priespauda. Pranešėjas pažymėjo savotišką caro valdininkų „išvalgumą“. Jie gana anksti pastebėjo, kad J. Goluchovskio paskaitos daro nepageidaujamą įtaką, ir jas uždraudė.

V. *Ničik* (Kijevas), savo pranešime analizuodama filosofijos kursų, skaitytus XVII a. pabaigoje—XVIII a. pradžioje Kijevo-Mohilos ir Slavų-graikų-lotynų akademijose, priėjo išvadą, kad paplitusi nuomonė apie šių kursų scholastinį pobūdį yra nepagrįsta. Pranešėja teigė, kad nagrinėjamojo laikotarpio filosofijai buvo būdingas savarankiškumo siekimas. Filosofija jau nebuvo traktuojama tik kaip teologijos propedeutika. Jos problematika koncentravosi ties gamtos ir žmogaus pažinimu; šalia tradicinių metafizikos ir logikos disciplinų, reikšmingos tapo natūrfilosofija ir etika.

Fenomenologijos ir A. Bergsono iracionalizmo konfrontaciją nagrinėjo T. *Sodeika* (Vilnius) pranešime „Ginčas dėl pasaulio racionalumo: R. Ingardenas ir A. Bergsonas“. Pranešėjas mėgino parodyti, kad iracionalistinių tendencijų išgalėjimas šiuolaikinėje Vakarų filosofijoje siejosi su filosofinių sąmonės koncepcijų krize, kuri kilo dėl būtinumo analizuoti individualią sąmonę.

I. Kanto filosofijos plitimo Pabaltijyje XVIII a. prielaidas nagrinėjo svečias iš Rygos P. *Laizanas* pranešime „I. Kanto filosofija ir Pabaltijo kraštai“.

E. *Lonés* (Tartu) pranešimas buvo skirtas istorijos metodologijos šiuolaikinėje Vakarų istorijos filosofijoje kritinei analizei. Pranešėjas pateikė istorijos metodologinių koncepcijų tipologiją, susiedamas ją su įvairių istoriografijos tipų egzistavimu. Pranešėjo nuomone, sprendžiant metodologines istorijos problemas, svarbu atsižvelgti į istoriografijos evoliuciją ir, ja remiantis, interpretuoti įvairių istorijos tyrimo metodų taikymą.

Metodologines problemas gvildeno ir M. *Vernikovas* (Lvovas) pranešime „Apie filosofijos istorijos mokslo kategorijas“.

V. *Pivorius* (Vilnius) analizavo M. Merlo-Pončio fenomenologinę suvokimo koncepciją. Pranešėjo nuomone, M. Merlo-Pontis, jutiminį suvokimą traktuodamas kaip pirminį žmogaus ir pasaulio sąlytį ir tuo mėginamas įrodyti, kad marksizmas ir idealizmas vienas kitam neprieštarauja, kūrė naują subjektyviojo idealizmo variantą.

Dialektikos istorijai buvo skirtas T. *Adulo* (Minskas) pranešimas „Kai kurios bendrybės ir atskirybės problemos Rusijos tautų pažangios filosofinės minties raidoje antroje XIX a. pusėje“.

V. Burovas (Vilnius) pranešime „I. Kanto filosofijos gnoseologinės problemos“ nagrinėjo savimonės struktūros ontologinį ir gnoseologinį aspektus. Pranešėjas siekė parodyti, kad yra esminis ryšys tarp gnoseologinės problematikos Platono filosofijoje, I. Kanto transcendentaliniame idealizme ir G. Hegelio panlogizme.

Vieno žymiausių XX a. egzistencinės filosofijos atstovų K. Jasperso pažiūrų kritinei analizei savo pranešimą („Istoriškumo koncepcija K. Jasperso filosofijoje“) paskyrė V. Minakovas (Vilnius). Taikydamas imanentinės kritikos metodą, pranešėjas atskleidė K. Jasperso istorijos bei istoriškumo koncepcijos trūkumus, jos subjektyvizmą ir nenuoseklumą.

A. Šliogeris (Vilnius) savo pranešime „M. Haidegeris apie meno kūrinio prigimtį“ mėgino interpretuoti Haidegerio meno kūrinio koncepciją pagrindinės vokiečių egzistencialisto filosofinės temos — būties klausimo — požiūriu. Pranešėjo nuomone, meno kūrinio sampratoje adekvačiausiai atsiskleidžia vėlyvojo M. Haidegerio metafizinės intencijos. Priešingai ankstyvajai transcendentalinei būties interpretacijai, čia ima domiuoti mistiškas substancinis būties konceptas.

Po posėdžio vykusiose diskusijose dalyvavo T. Adulo, E. Gendrolis, A. Klevčenia, Z. Kuksievičius, E. Lonė, A. Valickis ir kiti.

T. Sodeika,
A. Šliogeris

LOGIKA, MOKSLO METODOLOGIJA IR PAŽINIMO TEORIJA

Sekcijos darbą pradėjo E. Meškauskas (Vilnius) pranešimu „Faktinė medžiaga teorijos turinyje“. Jis atkreipė dėmesį į tarybinėje literatūroje vis dar pasitaikančias mechanistinio empirizmo apraiškas, jas kritikavo. Nagrinėjant faktinės medžiagos vietą pažinime, neretai teigiama, jog ji apibendrinama mokslo teorijoje. Konkuruojančiose teorijose faktinė medžiaga invariantiška. Pranešėjo manymu, skirtingose teorijose net tie patys faktai sujungiami skirtingai, todėl neteisinga tiesiogiai lyginti faktinę medžiagą su tikrove. Lyginti galima tyrimo objektą su jį aiškinančia teorija. Atskiros teorijos dalys, nors jose slypi tam tikra faktinė medžiaga, turi prasmę tik pačioje teorijoje. Tie tyrimai, kurie apibūdinami kaip empiriniai, remiasi arba visų pripažintais, arba hipotetiniais naujos teorijos pagrindais. Pranešėjas taip pat kalbėjo apie eksperimento vaidmenį teorijoje.

M. Popovičius (Kijevas) savo pranešimą skyrė logikos vystymosi problemoms. Jis nurodė, jog logikos pradmenys formavosi kaip klausimų-atsakymų sistema. Šiam modeliui artimiausia buvo mums žinoma kiniškoji sin-min sistema. Iš jos vystėsi dvi kryptys: aristoteliškoji, kur mąstymas traktuojamas kaip konstravimas, ir indiškoji, kur mąstymas